

activation. The main importance possibilities are such performances as the liberalization, integration and countries mutual dependence level enhancing. The task of each country is conditions creation for the real realization transborder cooperation development as the important factor of economy development in general. By that it is needed to take into account as positive so negative possible consequences of globalization processes development in the part of economical activity.

Key words: transborder cooperation, economy, globalization, positive and negative sides.

Черевко Г. Глобализация как фактор активизации трансграничного сотрудничества

Глобализация является объективным процессом, который все больше интенсифицируется и определенным образом влияет на мировую экономическую среду. Прежде всего закономерным следствием развития процесса глобализации является активизация трансграничного сотрудничества. Однако глобализация только создает возможности для этой активизации. К основным из них следует отнести такие явления, как интеграция, либерализация, повышение уровня созависимости стран. Задачей каждой страны является создание условий для реального осуществления развития трансграничного сотрудничества как весомого фактора развития экономики вообще. При этом следует учитывать как положительные, так и отрицательные последствия развития процессов глобализации в части экономической деятельности.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, экономика, глобализация, положительные и отрицательные стороны.

УДК 339.13:338.26

ВДОСКОНАЛЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

*Ю. Губені, д. е. н., І. Костецька, к. е. н.
П. Олішук, к. е. н., Ю. Коверко, ст. викладач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Успішне ведення підприємницької діяльності базується на чіткому розрахунку. Бізнес-планування засноване на оцінці інституційного середовища підприємства, тому на момент розробки бізнес-плану важливим є врахування стану інституцій формального та неформального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам покращання бізнес-планування присвячені наукові праці багатьох учених. Різні аспекти розвитку методів планування досліджували П. Березівський, Ю. Губені, В. Дробот, П. Друкер,

Як стверджують деякі науковці, останнім часом у сільському господарстві посилюється застосування економіко-математичних методів та моделей на рівні

підприємства для складання бізнес-планів, поточного планування, перспективного прогнозування [4, с. 26–27].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є обґрунтування напрямів підвищення якості бізнес-планування у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. У процесі прийняття ринкових рішень зіштовхуємося з єдиною спільною проблемою – з невідомістю завтрашнього дня, яка створює розпливчасті умови для інвестицій. Усі намагаються зробити цей світ передбачуванішим, що зумовлює потребу в плануванні, прогнозуванні й оцінці ринкового ризику. Формують план перспективного розвитку подій, пов'язаних зі зміною рівня цін, обсягів випуску і продажу сільськогосподарської продукції, зі зміною макропараметрів економічного середовища, а потім проводять аналіз плану. Оптимістичні плани поліпшують фінансовий стан підприємства і його становище на ринку.

Нині однією з невід'ємних складових діяльності підприємства є широке використання різних математичних методів і моделей. Їх активно застосовують в опрацюванні зібраної інформації, без якої важко уявити завдання планування, аналіз та прогнозування діяльності підприємства [2, с. 133–141].

У реальних умовах сучасного бізнесу застосування традиційних методів і моделей є проблематичним. Це пов'язано зі складністю побудови багатокритеріальних моделей, а також неможливістю визначення розподілу розглянутих показників [1, с. 159]. Фахівцям доводиться оперувати показниками, точне значення яких неможливо встановити. При цьому їх вплив буває дуже значимим і його необхідно враховувати у разі прийняття тих чи інших управлінських рішень. Часто їх неможливо подати у чіткій, кількісній формі або вони взагалі не мають кількісних характеристик, тобто описують їх у якісному вигляді. Це може бути зумовлено як природою того чи іншого показника, так і труднощами внутрішньо-корпоративного управління або недостатньо грамотно вибудованою системою управління підприємством.

Використання «традиційних» чітких числових значень для опису таких показників робить розрахунки і висновки «сухими», позбавляє результати гнучкості. Аналіз світового досвіду дає нам право стверджувати, що сьогодні чимало досліджень орієнтовані на детерміновані процеси, що не дає змоги повною мірою адекватно відображати їхню суть. Вагомим кроком для успішного виконання таких завдань є використання і моделювання нечітких даних. Застосування нечітких значень допомагає формалізувати широке коло завдань. У зв'язку з цим досить актуальним є завдання розробки теоретичних основ, нових методів і моделей аналізу й оцінки стану об'єктів за допомогою використання нечіткої логіки і знань експертів у галузі сільського господарства, що дає змогу розробити й реалізувати низку формальних критеріїв, які мають високі показники достовірності.

Моделюючи фінансову діяльність в умовах вагомої невизначеності, ми пропонуємо застосовувати у фінансовому аналізі за складання бізнес-плану сільськогосподарського підприємства формалізми теорії нечітких множин. Теорія ймовірностей значно програє цій теорії.

Сьогодні одним із найперспективніших напрямів наукових досліджень у галузі аналізу, прогнозування та моделювання економічних явищ і процесів є нечітка логіка (*fuzzy logic*). Нечітко-множинні моделі, часто представлені у вигляді програмного забезпечення для персональних комп'ютерів, які допомагають як менеджерам різного рівня, так і власникам підприємств приймати економічно обгрунтовані рішення.

Хоча вперше згадка про новий метод математичного моделювання з'явилася близько півстоліття тому, ця галузь наукових досліджень досі залишається малодослідженою. У 1965 р. Л. А. Заде, професор інформатики Каліфорнійського університету в Берклі, увів у науку поняття нечітких множин (*fuzzy set*), що дало назву однойменній теорії (*fuzzy logic*) [6].

Заслугою Л. Заде є те, що він розширив класичне поняття множини, допустивши, що характеристична функція (функція належності елемента безлічі) може набувати в інтервалі (0; 1) будь-які значення, а не лише значення 0 або 1. Такі безлічі було названо нечіткими (*fuzzy*). Учений визначив також низку операцій над нечіткими множинами. Він запропонував узагальнення відомих логічних методів виведення *modus ponens* і *modus tollens*. Увівши згодом поняття лінгвістичної змінної й допустивши, що її значеннями (термами) є нечіткі множини, Л. Заде розробив прилад для описання процесів інтелектуальної діяльності, долучивши нечіткість і невизначеність виразів [7].

Причини, які визначають рівень ефективності функціонування підприємства, частково є поза його межами і не підлягають тотальному контролю з його боку, що зумовлює феномен невизначеності.

Невизначеність, наявна у завданнях управління діяльністю будь-якого підприємства, характеризується розмитістю використовуваних думок і оцінок експертів, неповнотою й нечіткістю інформації про основні параметри та умови аналізованого завдання. Отже, невизначеність, що призводить до значного зростання складності завдань управління діяльністю підприємства, спричинена великою кількістю чинників. Поєднання цих чинників на практиці створює широкий спектр різних видів невизначеності.

У монографії О. Недосєкіна [5], присвяченій нечітким множинам, наведено класифікацію видів невизначеності. Якщо спроектувати цю класифікацію на специфіку прийняття рішень щодо управління економічною стратегією підприємства, можна виокремити два види невизначеності:

1. Невизначеність, тобто відсутність точного знання про майбутній стан прогнозованих параметрів економічних показників господарюючого суб'єкта;
2. Нечітка класифікація певних сторін у поточному фінансовому стані підприємства.

Невизначеність – це якість ринкового середовища, яку неможливо усунути. Вона пов'язана з впливом багатьох різноманітних чинників на ринкові умови, які не підлягають спільній оцінці. Але навіть якщо врахувати ринкові фактори, невизначеність все одно б збереглася, її неможливо усунути, враховуючи русії реакції ринку на певні дії [5].

Потік публікацій щодо застосування нечітких множин в економічному аналізі зростає лавиноподібно. Міжнародна асоціація *International Association for Fuzzy-Set Management&Economy* (SIGEF) регулярно апробує нові результати у сфері нечітко-множинних економічних досліджень. Науковці видали сотні монографій з окресленої проблематики. Але в нашій країні цей процес тільки-но набирає обертів.

Вважаємо, що всі фінансові показники за низку років у бізнес-плані варто показувати у вигляді трикутно-нечітких послідовностей, які характеризують оптимістичні, песимістичні й найочікуваніші фінансові результати. Адже результуючі показники бізнес-плану за кілька років (NPV, EVA, IRR та ін.) можна отримати від постановки задачі за допомогою методу нечітких чисел [3, с. 90–93].

Одержаний результат для прийняття управлінських рішень можна використовувати у плануванні виробництва у сільськогосподарських підприємствах для визначення:

- шляхів оптимізації переліку сільськогосподарських культур на підприємстві, зокрема, які саме культури необхідно вирощувати для збереження і збільшення рентабельності;
- оптимальних обсягів реалізації сільськогосподарської продукції за прогнозованих цін;
- можливості перегляду асортименту виробництва промислової продукції у сільськогосподарських підприємствах.

Зазначене доводить, що нечіткі множини є найоптимальнішим інструментом для моделювання поведінки фінансових систем в умовах невизначеності. Суб'єктивні ймовірності використовують у менеджменті радше за інерцією, вони дедалі обмеженіші в інформаційному аспекті, недостатні й недостовірні. Ймовірним моделям дедалі важче описувати реалії ХХІ століття. Наукова парадигма фінансового менеджменту стрімко змінюється і ймовірні методи відстають.

Висновки. Отже, використання методу нечітких множин має низку переваг, оскільки дає змогу: залучати до аналізу якісні змінні, оперувати нечіткими вхідними даними і лінгвістичними критеріями, швидко моделювати складні динамічні системи і прирівнювати їх до заданої точності, долати недоліки й обмеження існуючих методів оцінки ризиків. Недоліками нечітких моделей є: суб'єктивність у виборі функцій належності й формуванні бази, відсутність інформації про метод, незначна увага професійних фінансових установ до використання методу, а також відсутність спеціального програмного забезпечення і фахівців, які могли б над цим працювати.

Незважаючи на недоліки й обмеження, метод нечітких множин визнано перспективним і таким, що дає достеменні результати для найбільших міжнародних компаній. Для українських ринків використання цього методу особливо перспективне: він не виключає застосування статистичних методів, а стає інструментом, коли інші підходи до оцінки ризиків непридатні.

Бібліографічний список

1. Алтунин А. Е. Модели и алгоритмы принятия решений в нечетких условиях : монография / А. Е. Алтунин, М. В. Семухин. – Тюмень : Тюменский государственный университет, 2000. – 352 с.

2. Гребенникова Е. В. Планирование рекламной деятельности и анализ ее эффективности в условиях нечеткой среды / Е. В. Гребенникова, В. В. Трофимов // Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. – 2007. – № 4(20). – С. 133–141.
3. Губені Ю. Е. Сучасні методи у бізнес-плануванні / Ю. Е. Губені, І. І. Костецька // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 90–93.
4. Сявавко С. Нечітке моделювання систем АПК / С. Сявавко // Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу: тези міжнар. наук.-практ. конф. – Львів: Львівський держагроуніверситет, 1999. – С. 56–59.
5. Nedosekin A. FUZZY FINANCIAL MANAGEMENT [Electronic resource] / A. Nedosekin. – Moscow: AFA Library, 2003. – Mode of access: <http://sedok.narod.ru/index.html>.
6. Zadeh L. A. Fuzzy Sets as a Basis for a Theory of Possibility / Zadeh L. A. // Fuzzy Sets and Systems. – 1978. – Vol. 1, № 1, 89. – 100 p.
7. Zadeh L. A. Personal Internet homepage [Electronic resource] / Zadeh L. A. – Mode of access: <http://http.cs.berkeley.edu/People/Faculty/Homepages/zadeh.html>.

Губені Ю., Костецька І., Оліщук П., Коверко Ю. Вдосконалення бізнес-планування та підвищення його ефективності в сільськогосподарських підприємствах

За допомогою монографічного методу визначено переваги та можливості складання бізнес-плану за допомогою нечітких множин. За допомогою методів аналізу, синтезу, порівняння та абстракції визначено основні проблеми розвитку та впровадження методу в аграрні підприємства України. Розроблено рекомендації щодо створення сприятливих умов розвитку процесу бізнес-планування в Україні.

Ключові слова: бізнес-планування, трикутні числа, нечіткі множини.

Hubeni Yu., Kostetska I., Olishchuk P., Koverko Yu. Improvement business planning and improve its efficiency in agricultural enterprises

The study using monographic method defined benefits and opportunities of the business plan with the help of fuzzy sets. Using the methods of analysis, synthesis, comparison and abstraction, the basic problems of development and implementation of methods in agricultural enterprises of Ukraine are defined. Using these studies made it possible to develop recommendations for the creation of favorable conditions for development of business planning process in Ukraine.

Key words: business planning, triangular numbers, fuzzy sets.

Губені Ю., Костецька І., Оліщук П., Коверко Ю. Совершенствование бизнес-планирования и повышение его эффективности в сельскохозяйственных предприятиях

В процессе исследования с помощью монографического метода определены преимущества и возможности составления бизнес-плана с помощью нечетких множеств. С помощью методов анализа, синтеза, сравнения и абстракции определены основные проблемы развития и внедрения метода в аграрные предприятия Украины. Использование данных исследования позволило разработать рекоменда-

ции по созданию благоприятных условий развития процесса бизнес-планирования в Украине.

Ключевые слова: бизнес-планирование, треугольные числа, нечеткие множества.

УДК 338.432:631.11

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

І. Сєвідова, докторант

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Постановка проблеми. У сучасних умовах вимагають глибокого наукового дослідження та практичного вирішення питання формування регіональних овочевих ринків. Ринок овочевої продукції є одним із найважливіших сільськогосподарських ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування та розвитку сучасних сільськогосподарських ринків присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Важливі теоретичні та методологічні питання викладені в наукових працях видатних учених сучасної економічної та сільськогосподарської науки: Ю. Агірбова, А. Алтухова, В. Набокова, П. Саблука та ін.

Постановка завдання. Нашою метою було вивчення сучасних трансформаційних процесів на сільськогосподарському ринку України.

Виклад основного матеріалу. Обсяг виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області знизився порівняно з 1990 р. майже на 60 % [9]. За період перетворень аграрного сектору в багатьох сільськогосподарських підприємствах скоротилися обсяги виробництва і площі посіву більшості сільськогосподарських культур, у тому числі й овочів, споживання яких у теперішній час удвічі менше від науково обґрунтованої норми. На думку Ю. Агірбова, «переміщення виробництва в ОСГ, незважаючи на вищу врожайність у них плодів і овочів, стабілізуючої ролі не відіграло, оскільки ці господарства також піддаються впливу негативних чинників ринкових відносин. Хоча нині вирощуються значні обсяги овочів і плодів, але переважно це чисто натуральне виробництво з величезними витратами людської праці. Значну частину вирощеної продукції споживають виробники та їхні сім'ї і для реалізації не використовують. Ця тенденція звужує ринок споживача, сировинну базу плодоовочевої промисловості [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 20] (тут

і далі переклад наш – І. С.).

Основною причиною відставання виробництва овочевої продукції від зростаючих у ній потреб населення є трансформація галузі, яка проявилася в порушенні сівозмін, різкому зменшенні обсягів внесення органічних і мінеральних добрив, зношеності наявної техніки. Більшість овочевих підприємств не в змозі застосову-